

Centrum för genusvetenskap

Lunds universitet

GNVK01: Kandidatkursen

Handledare: Lena Karlsson

Disciplinering och normalisering av kvinnor i fängelse

Av: Emma Svidén

Abstract

This essay portrays the VINN-program, a motivational program for female prisoners in Sweden with the purpose to increase their ability to make choices with the aim of creating a better life-quality for them. The underlying ideological intent of the VINN- program is examined through discourse-analysis. The focus in the analysis is on how normalization and disciplination are used to shape a certain kind of individual. I analyze this through looking at how the problem is represented in the material. How a problem is described limits which solution is seen as suitable or even possible. Therefore my analysis targets the way the problem is represented in the material. My conclusion is that the problem for female prisoners is represented in a way that focuses only on solutions within the individual in a way which eliminates other possible ways to look at the problem. Also the representation reproduces a limited gender role for women.

Keywords: prison, prisoners, discipline, discourse analysis, gender

Nyckelord: fängelse, kriminalvård, disciplinering, diskursanalys, genus

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Syfte, problemformulering och forskningsfrågor.....	3
Forskningsfältet.....	3
Teori.....	5
Disciplinering.....	6
Förbättringsideologi och rättigheter.....	7
Styrningsmentaliteter.....	8
Språk och kategorier.....	9
Normativ feminitet.....	10
Metod.....	11
Metodologiska utgångspunkter.....	11
Konkret metod.....	14
Material.....	15
Urval och etiska överväganden.....	16
Analys.....	18
Pedagogiska teknologier.....	18
VINN-programmets målsättning och syfte.....	19
Kvinnliga fångar som kategori.....	20
Autonoma individer.....	23
What works.....	26
Problemrepresentation.....	26
Sammanfattning och avslutande diskussion.....	28
Referenser.....	31
Litteratur.....	31
Artiklar:.....	31
Internetkällor.....	32

Inledning

När jag läste straffrätt på juristutbildningen fick jag lära mig att det i stort sett inte finns någon forskning som visar på att fängelser minskar kriminalitet. Om fängelser inte fungerar brottsförebyggande - alltså inte minskar kriminaliteten, så blir det enda kvarvarande syftet jag kan se hämnd eller vedergällning. Fängelserna blir någon slags förvaringsplatser för personer som inte förtjänar att vara fria. Bilden av att fängelser inte uppfyller ett syfte för att minska kriminaliteten bekräftas av Anders Nilsson och Roddy Nilsson som i *Svensk kriminalvård* gör en genomgång av forskning och material kring kriminalvården i Sverige på 1900-talet fram till idag.¹

Dock har svensk kriminalvård som målsättning just att arbeta brottsförebyggande och ett sätt att uppnå detta syfte är att använda behandlande programverksamheter för klienter med olika problematik. Det finns programverksamheter exempelvis för dem som missbrukar alkohol eller narkotika och för dem som är våldsamma. Det finns även ett program utformat speciellt för kvinnor och de problem som kvinnor anses ha: VINN-programmet. Namnet VINN står för att vinna över sin kriminalitet och/ eller sitt missbruk.²

Kriminalvården sammanfattar den övergripande visionen för verksamheten i devisen ”bättre ut” vilket innebär att ”klienter är bättre rustade att leva ett liv utan kriminalitet och missbruk efter verkställd påföljd”³ De olika behandlande programverksamheterna är en del av arbetet för att fångarna ska bli bättre rustade för livet utanför murarna. Tiden i fängelse ska inte slösas bort utan fyllas med verksamhet som ska utveckla och förbättra fångarna så att de kan fungera ”normalt” i samhället.

Den här uppsatsen handlar om programverksamheten VINN. Målet med VINN är att kvinnorna som genomgår det ska få bättre livskvalitet och en stor del av programmet går ut på att deltagarna ska känna motivation till att förbättra sin självkänsla och bli bättre på självständiga val. Programmet är baserat på kognitiv beteendeterapi och metoden *motiverande samtal*, en metod som även används inom kriminalvårdens kontaktmannaskap där varje intagen har en kontaktperson som de samtalar med jämna mellanrum. Motiverande samtal har som syfte att stärka klientens motivation till förändring. VINN-programmet genomförs i form

¹ Andersson och Nilsson, 2009, s 10

² Kriminalvårdens hemsida: Behandlingsprogram

³ Kriminalvårdens vision och värdegrundsdokument *Bättre ut*

av gruppträffar där 4-8 kvinnor träffas en gång i veckan ett antal veckor i streck och talar om och gör övningar kring olika teman under ledning av två ledare.⁴

Ordet vård i namnet kriminalvård antyder att kriminalvårdens uppgift är att behandla de fångar de har i sin vård. Behandling som kriminalpolitisk åtgärd började på 1990-talet används i större grad än tidigare. Detta går tillbaka på en lång tradition av att se brottsligt beteende som ett sjukdomstillstånd som kan behandlas, och att denna behandling bör vara grundad i medicinska överväganden.⁵

Jag intresserar mig för kriminalvårdens behandlande programverksamheter eftersom de är ett uttryck för en vilja att forma individer till en önskad typ av samhällsmedborgare och de är ett spännande exempel på disciplinering och normalisering. Under tiden i fängelse ska man tänka över sitt liv och komma på rätt bana. Men vad innebär det, vad innebär det att komma ”bättre ut”? I kriminalvårdens visionsdokument med just titeln *Bättre ut* står att läsa:

För att minska återfallen i brott tillför Kriminalvården dömda personer nya färdigheter, kunskaper och tankemönster. Det görs dagligen genom arbete, utbildning och behandling. Det ska ge den dömde bättre förutsättningar när han eller hon har avtjänat sitt straff.⁶

Förutom kriminalvårdens målsättning att ge fångar nya färdigheter och kunskaper framhävs som en huvudingrediens i förändringsarbetet att de ska tillföras nya tankemönster. Denna uppsats fokuserar på detta fenomen: att förändra någons sätt att tänka och hur det används som en metod i det brottspreventiva arbetet. Jag kommer att undersöka detta genom att använda teoretiska begrepp som disciplinering och styrningsmentaliteter. En avgörande fråga blir då att fråga sig hur samhället - här i form av en ovanligt tydlig auktoritet, kriminalvården, en myndighet som låser in människor - menar att dessa människor ska tänka om sig själva för att bli lyckade samhällsmedborgare.

Kriminalvården är Sveriges fjärde största myndighet men är i jämförelse med andra institutioner som skola och sjukvård jämförelsevis lite diskuterad i den allmänna debatten. Detta är för mig en av anledningarna till att det är viktigt att granska och diskutera kriminalvårdens verksamhet. Jag har valt en liten bit av denna verksamhet att analysera i detta arbete, och vill undersöka hur den ser ut och varför.

⁴Kriminalvårdens hemsida: VINN-programmet

⁵ Andersson och Nilsson, 2009, s 10

⁶Kriminalvårdens vision och värdegrundsdokument *Bättre ut*

Syfte, problemformulering och forskningsfrågor

Det jag vill undersöka i denna uppsats är hur det kommer sig att programverksamheten VINN är utformad på det sätt den är. Hur ett problem beskrivs påverkar vad som ses som logiska åtgärder. Hur ett problem beskrivs påverkar vad vi känner inför det och tänker om det och det påverkar i sin tur vad vi vill göra åt det. Genom att undersöka de föreslagna lösningarna kan man se vad som anses vara problemet. Om VINN-programmet är lösningen, vad är då problemet? Vad säger denna behandlingsform om synen på kriminalitet och synen på människor?

Uppsatsens syfte är att utreda hur en viss problemformulering påverkar åtgärderna. Åtgärderna är i detta fall VINN-programmet, vad är den bakomliggande problemformuleringen och vilka förgivettaganden finns i denna som gör att VINN-programmet ser ut som det gör? För att komma åt detta ska jag även utreda hur materialets definitioner och föreslagna lösningar begränsar andra möjliga synsätt, vad som blir otänkbart genom det sätt problemet är formulerat. Definitioner och kategoriseringar av kön är grundläggande till hur vi ser på verkligheten och förhåller oss till människor. Därför vill jag undersöka hur kvinnliga fångar blir en specifik kategori och varför denna grupp anses vara lämplig för en viss typ av behandling.

Detta är mina konkreta forskningsfrågor:

1. Vad beskrivs som det problem som ska åtgärdas i kriminalvårdens programverksamhet VINN?
2. Hur påverkar och begränsar de definitioner och lösningar som presenteras i materialet andra möjliga synsätt?
3. Hur görs kvinnliga fångar till en speciell kategori för specifik programverksamhet?

Forskningsfältet

Det finns mycket skrivet om fängelser och även specifikt om kvinnor i fängelse, särskilt internationellt och oftast i en amerikansk kontext. Men den disciplinerande, uppfostrande aspekten av fängelser är inte särskilt omskriven, och inte specifikt i en svensk kontext. Jag har

dock hittat tre studier som ligger nära mitt ämne och vissa av dem är även nära min problemställning.

Kvinnorna på Hinseberg: en studie av kvinnors villkor i fängelse är en rapport av Odd Lindberg, professor i socialt arbete, skriven på uppdrag kriminalvården⁷. Genom intervjuer beskriver studien kvinnors upplevelser av att sitta i fängelse. Olika aspekter av livet i fängelse behandlas, som utbredningen av en anstaltskultur, konfliktfyllda och hierarkiska relationer fångar emellan och mellan fångar och personal samt erfarenheter av aktiviteter som arbete och rehabilitering. Studien innehåller även intervjuer med de anställda. Rehabiliteringen inom kriminalvården beskrivs som att ha ett fokus på att de intagna ska lära sig klara av vardagliga rutiner som att gå upp på morgonen och klara av ett arbete.⁸ Ett problem som pekas ut med både behandlingsverksamheter (programverksamheten VINN fanns dock inte när studien skrevs) och kontaktmannaskapet är att personalen har dubbla roller, både som kontrollerande vakter och behandlare vilket gör att kvinnorna håller tillbaka och inte anförtror sig till dem.⁹ Studien används även som faktabakgrund i VINNs teoretiska material.

I *Svensk kriminalpolitik* gör kriminologen Robert Andersson och historikern Roddy Nilsson en bred genomgång av svensk kriminalpolitik under 1900-talet fram till idag. Författarna sätter kriminalpolitiken i ett större sammanhang och ser även på andra relaterade politikområden. De undersöker olika problemformuleringar och lösningsmodeller som använts för att motivera olika åtgärder. Programverksamheten behandlas kort, författarna menar att programmen har som mål att lära de intagna problemlösning och träna dem i sociala färdigheter och hantera sina känslor. Det innebär att orsaken till avvikande beteende betraktas som bristande personliga färdigheter. Påverkansprogrammen bygger på kognitiv beteendeterapi, en metod som utgår från en individ med fri vilja som ska ändra sitt sätt att tänka. Lösningen blir därmed att de intagna, som rationella individer, ska ta individuellt ansvar. Författarna kopplar denna föreställning till nyliberalismens ”homo economicus” den rationella och logiskt tänkande individen. Målet med verksamheten är att träna förmågan att göra val.¹⁰ I boken finns en genomgång av olika preventionsteorier som använts för att motivera olika straffsystem och författarna menar att dessa har litet eller inget stöd i den omfattande empiriska forskning som finns, samtidigt som kriminalvården noga påpekar att

⁷ Lindberg, 2005

⁸ Lindberg, 2005, s 130

⁹ Lindberg, 2005, s 133

¹⁰ Andersson och Nilsson, 2009, s 195

alla programverksamheter stöds av empirisk forskning.¹¹ Författarna skriver även att genusperspektivet inte har uppmärksamats i svensk kriminalforskning. I sin avslutande sammanfattning menar de att kriminalpolitiken väl avspeglar den rådande dominanta ideologin om hur staten skall fungera och hur omfattande den ska vara. Just nu är individuellt ansvar något som betonas inom alla politikerområden, och således även i kriminalpolitiken, individen ska ta ansvar såväl genom att ha inbrottslarm och försäkringsskydd för att skydda sin egendom, som att individen som begår brott ska förändra sig för att råda bot på kriminaliteten.¹²

I *Fängelset och den liberala fantasin – en studie om rekonstruktionen av det moraliska subjektet inom svensk kriminalvård*¹³ har kommunikationsvetaren Kenneth Petersson undersökt kriminalvården ur en sociologisk synvinkel. Studien använder kriminalvårdens egna dokument, som policys, årsrapporter och utvärderingar som material.¹⁴ Studien undersöker de underliggande ideologierna och skapandet av subjekt inom kriminalvården genom att undersöka ett reformarbete av kriminalvården där nya idéer fasas in. Ett av de nya ledorden är humanitet och det finns en strävan att ”ge verkställigheten (tiden i fängelse) innehåll”.¹⁵ Den pekar också på en diskursiv ambivalens där skärpning av straffbestämmelser och ökad säkerhet ska ske samtidigt som en humanisering, detta är enligt Petersson olika sätt att artikulera att den nya kriminalvården ska vara bättre, säkrare och effektivare. Utveckling av nya påverkansprogram placeras i denna kontext av modernisering och reformering av kriminalvården. Reformarbetet och de nya idéerna kopplas också ihop med en ny ansvarsordning med ett liberalt självständigt subjekt. Peterson menar att den intagne i fängelset utöver att straffas ska lära sig att förvalta sin egen rehabilitering, fången blir själv fängelset, den som ska kontrollera och rehabilitera sin egen person.¹⁶

Teori

Denna uppsats utgår ifrån poststrukturalistisk teori och diskursanalys vilket jag kommer att diskutera mer utförligt i metodavsnittet. I detta avsnitt kommer jag att utveckla mina teoretiska utgångspunkter under rubrikerna; *Disciplinering, Förbättringsideologi och*

¹¹ Andersson och Nilsson, 2009, s 12

¹² Andersson och Nilsson, 2009, s 228

¹³ Petersson, 2003

¹⁴ Petersson, 2003, s 8

¹⁵ Petersson, 2003, s 55

¹⁶ Petersson, 2003, s 156

rättigheter, Styrningsmentaliteter, Språk och kategorier, samt Normativ feminitet. Jag har valt dessa teoretiska utgångspunkter och verktyg för att tydliggöra hur materialets problemrepresentation hänger ihop med tankar och förgivetta ganden som genomgående genomsyrar samhället, och att detta styr hur problem representeras och vilka lösningar som därmed blir möjliga.

Disciplinering

En viktig teoretisk utgångspunkt i min analys är disciplinering och normalisering. Foucault har skrivit om detta i en fängelsekontext i boken *Övervakning och straff*.¹⁷ Där beskrivs hur fängelserna har ändrat strategi och i och med kroppsstraffens avskaffande inte som man kanske kan tro straffar mindre utan snarare mer effektivt genom att de straffar själen snarare än kroppen. Rätten att straffa har också blivit en alltmer normaliserad del av samhällsmakten.¹⁸ Fängelsers sätt att straffa handlar idag om disciplinering, vilket enligt Foucault är samma sak som normalisering.¹⁹ Fängelsernas verksamhet handlar enligt detta resonemang nuförtiden inte om att straffa för att hämnas, utan om att normalisera och återanpassa.

Denna normalisering ska enligt den produktiva maktens formel ske på ett positivt och dynamiskt sätt, med små korrigeringar som tillsägelser och instruktioner som reglerar och förbjuder delar av vårt beteende. Den produktiva makten kan verka genom till exempel detaljerade regelsystem, där vi vänjer oss vid att ständigt bli tillrättvisade och att det finns ett rätt sätt att bete sig på, som vi måste lära oss. Att se makt som produktiv innebär att makt inte är i första hand repressiv utan att den verkar genom att skapa vissa subjekt och begär. I det moderna samhället är även makten allt mer osynlig och istället synliggörs den som disciplineras.²⁰ Att få sin individualitet uppmärksammas var tidigare ett privilegium för de rika och berömda, men under 1800-talet blev individens särdrag, och kategoriseringen av individer, ett stort fokus för olika vetenskapliga grenar. En synlighetsregim etablerades som möjliggjorde en detaljreglering av beteenden och uppföranden. Synlighetsregimen innebär att vår medvetenhet om att vi ständigt är synliga får oss att kontrollera och styra oss själva.²¹ Individualiseringen och fokuseringen på enskilda individer är därmed både ett mål och ett

¹⁷ Foucault, 2003

¹⁸ Foucault, 2003, s 84

¹⁹ Foucault, 2003, s 184

²⁰ Foucault, 2003 s 171 ff

²¹ Rose, 1995 a, s 177

medel i disciplineringsprocessen, ett medel genom att vi blir upptagna av individens värde och fokuserar på oss själva och ett mål genom att målet är att förbättra sig själv som individ.²² Den disciplinära makten arbetar enligt Foucault bland annat genom uppdelning i tid och rum. Genom att som i fängelset placera kroppar i vissa rum och ge dem ett detaljerat schema disciplineras de.²³ Under denna vetenskapliga regim pekades även brottslingen ut som onormal och kategoriseras som någon i behov av behandling.²⁴

Förbättringsideologi och rättigheter

En annan viktig teoretiker på ämnet fängelser och deras roll är Angela Davis. I *Are prisons obsolete* gör hon en bred genomgång av fängelsets roll i samhället och kritiserar den. Hon gör bland annat en historisk genomgång om fängelser genom tiderna och skriver om utvecklingen av särskilda kvinnofängelser. När dessa började byggas hade inte kvinnor medborgerliga mänskliga rättigheter. Därför fanns det en skillnad i hur kvinnor och män behandlades i fängelse. Männerna skulle reformeras, uppfostras, för att komma tillbaka till samhället som produktiva samhällsmedborgare. Kvinnorna däremot hade inga rättigheter och sågs inte som fullvärdiga medborgare och behövde därför inte reformeras på samma sätt utan kvinnoanstalterna var bara inriktade på straff. *Förbättringsideologin* gällde endast männen, då endast den som har haft rättigheter kan återfå dem. Kriminella kvinnor var fallna kvinnor, och som sådana oförbätterliga.²⁵

Först senare kom kvinnor att omfattas av förbättringsideologin. Speciella institutioner byggdes för kvinnor där de skulle tränas till att bli goda fruar och mödrar genom att lära sig matlagning och annan hushållskunskap. Det var en moralrehabilitering där kvinnor tränas in i en kvinnoroll som sköter hemmet. Förbättringsideologin har alltså historiskt sett olika ut för män och kvinnor och är beroende av ett subjekt som är bärare av rättigheter.²⁶ En sådan förbättringsideologi bör alltså lämpa sig väl för en samhällsmodell där ett människoideal med fria individer dominerar och stor vikt läggs vid rättigheter och skyldigheter. Synen på människor i ett visst samhälle hänger ihop med hur det styrs.

²² Foucault, 2003 s 171 ff

²³ Foucault, 2003, a 145

²⁴ Foucault, 2003, s 104

²⁵ Davis, 2003, s 69 ff

²⁶ Davis, 2003, s 70ff

Styrningsmentaliteter

Begreppet *governmentality* utvecklades av Foucault men har senare vidareutvecklats av bland andra sociologen Nikolas Rose. Governmentality kan översättas till *styrningsmentalitet* eller *styrningsrationalitet*.²⁷ Syftet med begreppet är att beskriva en viss inställning till hur vi ska styra, oss själva och andra. Användningen av ett begrepp som styrningsmentalitet, benämningen i sig, är ett sätt synliggöra att det finns en viss styrningsmentalitet, och därmed att den skulle kunna vara annorlunda.²⁸ Denna mentalitet, eller inställning till styrande, innebär inte en medvetenhet på individuell nivå utan ett samlat och kollektivt tankemönster. Petersson använder även begreppet *politisk epistemologi* som synonym. All styrning är kunskapsbaserad så till vida att den är grundad på vissa antaganden om dem som ska styras, och därmed grundad på en viss epistemologi. Begreppet *pedagogiska teknologier* kan användas för att beskriva de intellektuella och praktiska verktyg som används i utbildning eller behandling för att forma individer. Dessa teknologier är byggda på vissa antaganden, och dessa antaganden är en del av den politiska epistemologin. Pedagogiska teknologier kan delas in i två former, den ena är extern styrning och den andra består av självreglering. Självregleringen är dock inte oberoende av den externa styrningen utan är både ett resultat och en del av denna. Den externa regleringen är en form av produktiv makt som internaliseras av individen.²⁹

De som styrs av dessa styrningsmentaliteter beskriver Rose som styrbara subjekt. Dessa subjekt beskrivs och formas av en modern psykologi som har utvecklats i symbios med en liberal frihetskultur. Rose är även han inspirerad av Foucault och menar att psykologin har spelat stor roll i att forma den politiska makten, genom att göra det möjligt att styra över människor på ett sätt som är kompatibelt med liberala och demokratiska principer.³⁰

Denna nya form av reglering kräver subjekt som ”kan bära tyngden av frihet.”³¹ Med andra ord finns det ett idealt subjekt som är en person som är fri, fattar självständiga beslut och förverkligar sig själv. Psykologin har fått en förändrad och allt större betydelse i ett samhälle som är så pass individorienterat, där vuxna människor är ”*tvungna* att vara fria”. Psykologin som vetenskap har en hög status som förklaringsmodell till samhällsproblem, vilket bidrar till

²⁷ Petersson, 2003, s 22

²⁸ Rose, 1995 b, s 45

²⁹ Petersson, 2003, s 23

³⁰ Rose, 1999, s viii, ff

³¹ Rose, 1999, s viii

individorienterade problemförklaringar där alla lösningar till problem finns att finna inuti varje människa för sig.³² I den liberala rationaliteten för politisk styrning är målet att skapa goda medborgare, vilket skapas genom individers personliga målsättning om att skapa sig ett gott liv.³³ Denna målsättning innebär för individen ett projekt för personlig självständighet och intensifiering av livet.³⁴

Enligt sociologen Barry Hindness kan det liberala subjektet förstås på två olika sätt. Enligt det ena är liberalismen ett projekt som styr på ett visst sätt – har en viss styrningsmentalitet - med syfte att främja en viss typ av subjekt, nämligen den autonoma individen. Enligt det andra synsättet är den autonoma individen en given realitet och liberalismen är ett sätt att styra för att ge detta subjekt bästa möjliga möjligheter genom maximerad frihet. Enligt det första sättet att se på individen är individens frihet en produkt av politisk styrning – vilken styrningsmentalitet som råder. Med ett liberalt politiskt styrningsätt fostras människor till en del av ett samhälle med autonoma individer. Begreppet *autonom individ* innebär i denna förståelse en vuxen rationell person, ett subjekt präglad personligt oberoende och ansvar och det är på det sättet jag använder det i min analys.³⁵

Styrningsmentaliteten avgör hur problem formuleras och därmed vad som räknas som problem, vad som är misstag och vad som är möjliga lösningar. För att kunna analysera den politiska aktiviteten och bedöma dess konsekvenser måste vi enligt Rose komma utanför den förhärskande liberala retoriken. Denna retorik består av ett tänkande i dikotomier som är förenklande och kategoriserande.³⁶

Språk och kategorier

Språkets betydelse betonas inom poststrukturalistisk teori. Språkliga kategorier är en viktig del av hur vi förstår världen. Subjekt konstitueras med hjälp av de ord och kategorier som finns tillgängliga i språket. Språkliga kategorier kan också såra den som blir benämnd på ett visst sätt. Språket har en performativ dimension vilket innebär att vi handlar genom att tala och namnge. Att tala om och definiera världen är inte neutrala handlingar utan något som får

³² Rose, 1999, s viii ff

³³ Rose, 1995 b, 50

³⁴ Rose, 1999b, s 57

³⁵ Hindness, 1995, s 71 ff

³⁶ Rose, 1995 b, s 45

konsekvenser. Vilka konsekvenser det får beror så klart på vem som talar, och i vilket sammanhang.³⁷

Enligt den feministiska kulturgeografen Irene Molina är att kategorisera och definiera alltid att utöva makt. En kategorisering är med nödvändighet också en representation och denna är svår att göra utan att göra en värdering. Gränserna i språket disciplinerar ambivalens till två bestämda kategorier, istället för att se skillnader som ett spektrum eller parallella positioner skapas dikotomier där den ena kategorin är negativ och den andra positiv. Detta skapar en förenklad och statisk verklighet utan plats för tvetydigheter. Dessa kategoriseringar görs naturliga genom mekanismer som är en del av en dominerande maktordning. Denna maktordning i sin tur reproduceras genom akademiens och administrationens praktik som kategoriserar och utvärderar individer.³⁸

Sociologen Catharina Thörn menar med Judith Butler att kategorier alltid är normativa till sitt innehåll och inte bara deskriptiva. Ord som ”kvinna” har en evigt skiftande innebörd eftersom det beskriver en grupp som inte kan kategoriseras enhetligt utan att man kraftigt förenklar och generaliserar. Det är dock svårt att beskriva och tala om världen utan att förhålla sig till kategorierna man och kvinna. Genom att systematiskt kritisera de stereotypa bilder av kön som ständigt reproduceras genom användandet och anropandet av dessa kategorier kan vi försöka komma ifrån dessa dilemman vid användandet av ord som man och kvinna. Det är dock viktigt att inte bara dekonstruera och kritisera begreppen i sig, utan hela det maskineri av makt och förtryck som reproduceras genom användandet av dem.³⁹

Normativ feminitet

Könskategorier är en av de dominerande kategoriseringarna som styr vårt sätt att tänka kring människor. En viktig utgångspunkt i min uppsats är att det finns en normativ feminitet som innebär vissa historiskt och kulturellt bundna normativa förväntningar på hur en kvinna ska vara. Dessa förväntningar innefattar hur en kvinna ska se ut, agera och hur hennes sexualitet ska vara. Kvinnan tillskrivs vissa attribut som inte alltid med nödvändighet är sämre, men annorlunda, än mäns.⁴⁰

³⁷Thörn, 2004, s 57

³⁸ Molina, 2000, s 113 ff

³⁹ Thörn, 2004, s 77 ff

⁴⁰Thörn, 2004, s 72

Thörn beskriver i sin avhandling om hemlösa kvinnor att kvinnor i den verksamhet hon granskar insocialiseras i en viss normativ feminitet som en del av verksamheten. Detta motiveras av föreställningen att dessa kvinnor inte lärt sig systerskap eller utvecklat sin kvinnliga identitet, vilket de alltså har ett behov att lära sig och vilket de får hjälp med i denna verksamhet.⁴¹ Hon visar också på en föreställning om att kvinnors problematik är mer allvarlig och sitter djupare än männens, att de har en historia av övergrepp och liknande som har gjort att de nu befinner sig i en sårbar situation.⁴²

Metod

Metodologiska utgångspunkter

Jag utgår i uppsatsen som ovan nämnts från poststrukturalistisk teori. En poststrukturalistisk utgångspunkt innebär bland annat att jag inte anser att det finns en enda objektiv sanning som forskningen kan eller bör avtäcka och redovisa. Istället för att leta efter en sann version av verkligheten blir det då mer relevant att undersöka hur mening skapas, vad som får oss att tolka våra intryck på ett visst sätt och dra vissa slutsatser om vad som är sant och riktigt. Den sociala världen får betydelse genom diskurser, den är det filter som vi ser världen igenom.⁴³ En diskurs kan beskrivas som ett mönster, en ordning, ett sätt att tala om och förstå världen.⁴⁴ Eller ett kollektivt tänkande, agerande och förhållningssätt till ett visst fenomen. Diskursen är ett sätt att strukturera vår kunskap om världen och får vissa saker att framstå som naturliga eller självklara⁴⁵. Diskursanalys blir då att undersöka hur ett visst material artikulerar sig kring ett visst fenomen.

Diskurser har en politisk dimension genom att de formar vårt sätt att se på världen och därmed hur vi agerar och påverkar världen. De är inte neutrala utan del av en politisk maktkamp genom att de definierar och kategoriserar, vilket är att utöva makt.⁴⁶ I denna uppsats vill jag undersöka hur en diskurs, ett sätt att se på problem, *begränsar synsättet och utesluter andra möjliga sätt att se.*⁴⁷ Med en diskursanalytisk metod är teori och metod nära

⁴¹ Thörn, 2004, s 236

⁴² Thörn, 2004, s 236

⁴³ Winther Jørgensen, Phillips, 2000, s 13 ff

⁴⁴ Thörn, s 32

⁴⁵ Thörn, 2004, s 35

⁴⁶ Thörn, 2004, s 33

⁴⁷ Thörn, 2004, s 59

sammanbundna och fungerar tillsammans med en gemensam poststrukturalistisk utgångspunkt.

Enligt den poststrukturalistiska diskursteorin är allt diskursivt format och placerat i tid och rum, vilket innebär att något är vad det är vid en viss tid och plats men skulle kunna vara annorlunda i ett annat sammanhang. Detta synsätt öppnar för dekonstruktiva analyser av hur något har diskursivt formats på just det sättet. Studieobjektet för diskursanalysen är ”det sociala”, vilket omfattar bland annat identiteter och relationer. Foucaults tankar om produktiv makt har haft stort inflytande på diskursteorin. Den produktiva makten är det som skapar det sociala. I den version av diskursanalys som jag använder är diskursen i högsta grad materiell, men det materiella får bara mening i vår blick, som alltid är diskursivt format.⁴⁸

Jag har valt att arbeta med Carol Bacchis *What's the problem represented to be-* metod. Det är en form av diskursanalys utformad för policyanalys men jag tycker att det fungerar bra även för detta material som är en manual för en programverksamhet, en verksamhet som kan definieras som ett slags mellanting mellan utbildning och terapi. En manual kan definieras som en policy genom att den är en praktisk instruktion för hur ett visst mål ska uppnås. Metoden passar väl till min första frågeställning: *Vad framställs som problemet som ska åtgärdas i kriminalvårdens programverksamhet för kvinnor? - vilken problemformulering gör dess åtgärder rationella?*

Jag har metodologiskt även inspirerats av Thörns avhandling *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*⁴⁹ där hon undersöker hur diskurser om hemlösa kvinnor ser ut, vilka bilder som skapas av problemen och hur de skall lösas. Hon menar att sociala praktiker och olika föreställningar om exempelvis kön alltid har politiska dimensioner. Politik är mer än det som händer i riksdagen och omfattar även till exempel kulturella föreställningar och vad som anses vara självklart. Olika perspektiv och bilder av verkligheten för en kamp om vad som är den riktiga förståelsen.⁵⁰ Även Statsvetaren Katharina Tollins avhandling *Sida vid sida: en studie av jämställdhetspolitikens genealogi*⁵¹ har varit användbar i mittarbete. Hon gör en genealogisk diskursanalys vilket jag inte gör, men hennes analys av diskurser och hur

⁴⁸ Winther Jørgensen, Phillips, 2000, s 40 ff

⁴⁹ Thörn, 2004

⁵⁰ Thörn, 2004, s 19

⁵¹ Tollin, 2011

dominerande diskurser påverkar utformningen av den konkreta politiken och omöjliggör andra sätt att prata om en viss fråga har varit inspirerande. Tollin beskriver sin diskursanalytiska metod som en läsning, vilket jag tycker är ett passande sätt att beskriva denna sorts forskning. En diskursanalys är en strategisk läsning av ett visst material.⁵²

Även författarna till *Svensk kriminalvård*⁵³ har inspirerat mig med sin problematisering av hur kriminalpolitik brukar diskuteras där det framförallt fokuseras på rationalitet. Traditionellt finns en implicit utgångspunkt om att

”kriminalpolitik är något som kan och bör utformas ändamålsenligt och rationellt, vad som behövs göras är bara att hitta de rätta åtgärderna och sedan utvärdera hur framgångsrika dessa ha varit”⁵⁴

Detta angreppssätt riskerar enligt författarna att missa de större sammanhang som kriminalpolitiken är en del av. Jag vill inte utreda VINN-programmets effektivitet utan se vilka idéer det bygger på och vilka sanningar det reproducerar. Sociologen Nikolas Rose menar att den liberala styrningsmentaliteten innehåller en paradox där man å ena sidan inte vill styra för mycket men å andra sidan är rädd att inte styra tillräckligt. Detta skapar ett evigt missnöje med styrningen, ett ständigt ifrågasättande av om de aktuella metoderna är tillräckligt effektiva, och denna problematisering leder ofta till slutsatsen att det inte nödvändigtvis ska styras *mer*, utan *bättre*.⁵⁵ Med bakgrund av detta resonemang vill jag inte undersöka VINN-programmets förmåga att uppnå sina uppställda mål, utan undersöka de bakomliggande idéerna.

Rose menar att liberalismen har skapat ett nytt mer intimt förhållande mellan makt och kunskap. Makt är alltid beroende av kunskap om det som ska styras, men här har det blivit än mer tydligt att kunskap är ett sätt att framställa och sprida ”sanning”.⁵⁶ Därmed är synen på kunskap och hur den bör framställas djupt politisk. Att beskriva något som en icke ifrågasatt sanning är en maktpolitisk handling. Därför är det viktigt att undersöka och synliggöra förgivettagna förutsättningar och utgångspunkter. Även Andersson och Nilsson påpekar att en viktig del av kriminalpolitiken är möjligheten att påverka problemformuleringen.⁵⁷ Detta kan

⁵²Tollin, 2011, s 32

⁵³ Andersson och Nilsson, 2009

⁵⁴ Andersson och Nilsson, 2009, s 21

⁵⁵ Rose, 1995 b, s 51

⁵⁶Rose, 1995 b, s 49

⁵⁷ Andersson och Nilsson, 2009, s 23

också kopplas till en ”what works”-approach till kunskap och forskning vilket jag kommer utveckla i analysdelen.

Konkret metod

Carol Bacchi presenterar sin ”What’s the problem represented to be”-approach, i böckerna *Women, politics and policy*⁵⁸ och *Analysing policy - whats the problem represented to be*.⁵⁹ Metoden inriktar sig på hur problem representeras. Genom att utgå från att varje förslag till lösning har en inbyggd representation av vad problemet är blir det dessa representationer och deras implikationer som är relevanta att diskutera.⁶⁰ En problematisering är alltid en förenkling, endast en del av historien berättas, därför är det intressant att undersöka problemrepresentationen, den är just EN representation av ett problem.⁶¹ Vad du känner inför något påverkar vad du vill göra åt det, lösningen är alltid beroende på hur man beskriver problemet, genom att granska ett åtgärdsförslag eller regel kan man därför se hur den som utformat denna tänker kring problemet.⁶² Detta blir relevant i min första frågeställning, *Vad beskrivs som det problem som ska åtgärdas i kriminalvårdens programverksamhet VINN?* Metoden undersöker det förgivettagna som uttrycks i diskursen. Hur problem diskursivt konstrueras, ingen aktör står utanför diskursen, vi är alla indragna i diskursen.⁶³

Hur problemet representeras visar vad som ses som ett problem och varför. Genom att problematisera givna problemformuleringar kan de destabiliseras och det blir möjligt och nödvändigt att börja tänka på andra sätt kring problemen, vilket motiverar min andra frågeställning, *Hur påverkar och begränsar de definitioner och lösningar som presenteras i materialet andra möjliga synsätt?*

Bacchi menar att kategorier är centrala i hur styrning av människor sker. Hon menar med Hacking att ”people are made up.”⁶⁴ – människor är påhittade - genom att vi skapar kategorier att sortera i dem i. Skapandet av kategorier påverkar inte bara styrning utan också hur människor tänker om sig själva och andra.⁶⁵ Det är därför intressant att undersöka identitetskonstruktioner, hur målgruppen, i det här fallet kvinnliga fångar, beskrivs i

⁵⁸ Bacchi, 1999

⁵⁹ Bacchi, 2009

⁶⁰ Bacchi 1999, s 21

⁶¹ Bacchi, 2009, s xii

⁶² Bacchi, 2009, s 3

⁶³ Bacchi, 1999, s 49

⁶⁴ Bacchi, 2009, a 9

⁶⁵ Bacchi, 2009, a 9

materialet. Detta gör jag i min tredje frågeställning *Hur görs kvinnliga fångar till en speciell kategori för specifik programverksamhet?* Hur och vilka kategorier som används är en väsentlig del av hur ett problem representeras.

Fokus i denna metod ligger på att undersöka den bakomliggande problemformuleringen och hur den yttrar sig i det undersökta materialet. Utöver de frågor jag har valt att undersöka föreslår Bacchi dessa: *Hur har denna representation av problemet kommit till, blivit utbredd och hur upprätthålls den? Vem kommer att dra fördel av denna representation? Vad problematiseras inte i denna representation?*⁶⁶ Dessa frågor har jag avgränsat bort i min undersökning men jag kommer att kort beröra dem i min slutdiskussion.

Material

Mitt huvudsakliga material i uppsatsen är manualen till programverksamheten VINN. Programmet är utarbetat av kriminalvården i Norge i samarbete med Högskolan i Östfold och har genomgått vissa förändringar i den svenska versionen. Programmet innebär att 4-9 kvinnor träffas 14-16 gånger tillsammans med två ledare som är personal inom kriminalvården. Träffarna har följande teman; ”Identitet och självbild”, ”Kommunikation”, ”Brott”, ”Förändring och val”, ”Missbruk och beroende”, ”Sexualitet och kärlek”, ”Sorg och förluster”, ”Ilska”, ”Våld”, ”Gränser” och ”Nätverk och relationer”. VINN började användas i Sverige 2006 och används idag på alla kriminalvårdens 5 kvinnoanstalter samt i frivården.⁶⁷ Hittills har cirka 500 kvinnor fullföljt programmet. 2011 var det 85 kvinnor på anstalt och nio i frivård.⁶⁸

VINN-materialet består av tre delar. Manual A: ett häfte med bakgrundsteori som innehåller bakgrundsfakta om pedagogik och kvinnliga fångars problematik, Manual B: ett handledningshäfte som innehåller bakgrundsteori inför varje enskilt tema och praktiska beskrivningar av hur varje träff ska genomföras, samt manual C: ett arbetshäfte för de intagna kvinnorna. Jag har läst manual A och B vilket är ungefär 300 sidor och jag kommer i analysdelen att återge valda citat.

Manualen är en mall för hur programledarna ska genomföra programmet, med mycket detaljerade beskrivningar av hur de ska bete sig, båda ordval och kroppsspråk behandlas. På

⁶⁶ Bacchi, 1999, s 12

⁶⁷ Manual A, s 15

⁶⁸ Runt i Krim, nr 4 2012, s 15

det sättet kan manualen ses som ett uttryck för en praktik. Den är också ett teoretiskt material med bakgrundsteori som förklarar varför de olika delarna bör användas och hur de är tänkta att påverka deltagarna. Manualen kan också ses som en policy vilket motiverar min valda metod som är en form av policyanalys. En policy brukar definieras som en uppsättning riktlinjer, en mjukare form av regelverk än exempelvis lagar. Bacchi definierar fenomenet policy brett med bland annat ett exempel om att en policy om att spara vatten innebär att timers installeras på duscharna på en skola för att eleverna ska duscha kortare tid. Policyn inkluderar dess implementering, praktiken som följer av ett visst policydokument. VINN-programmet kan ses som en policy då den innehåller riktlinjer för hur programledarna ska bete sig, och även ett mål för vad deltagarna ska uppnå – och beskriver en praktik som ska leda till att de kommer dit.

Peterson menar att styrningsmentaliteter kommer till uttryck i praktiker. De är införlivade i vårt sätt att argumentera och resonera, och arrangerar därmed våra praktiker på ett visst sätt.⁶⁹ Utifrån detta resonemang blir denna manual ett mycket lämpligt material att analysera för att genom en beskriven praktik få fatt på de bakomliggande attityderna och rationaliteterna.

Jag har valt detta material för att jag vill granska myndigheten Kriminalvården. Det hade jag kunnat göra även med ett bredare material, men på grund av projektets storlek krävs avgränsningar.

Urval och etiska överväganden

Diskursen och diskursanalysen är en teoretisk förståelseram, ett sätt att förstå världen. Vid en diskursanalys är urvalet och avgränsningarna därför en del av analysen.⁷⁰ Hur jag har avgränsat mitt material är ett resultat av mina teoretiska utgångspunkter och kommer att påverka min analys och mina slutsatser.

Jag har valt att endast analysera redan existerande texter, en annan väg att gå hade varit att göra intervjuer med personer med erfarenhet av att sitta i fängelse, eller arbeta i fängelser. Jag har dock valt att inte göra några intervjuer. Det hade varit ett sätt att få svar på mina frågor som gett intressanta svar, det hade inte alls varit omöjligt att undersöka dessa diskurser och

⁶⁹ Petersson, s 24

⁷⁰Thörn, s 36

disciplinering genom intervjuer. Men jag har valt att inte göra det, dels då jag vill kunna fokusera på den disciplinerande makten och myndighetens officiella hållning och inte enskilda personers erfarenheter, dels för att jag skulle ha haft svårt att få fram tillräckligt många intervjupersoner för att göra en undersökning på ett bra sätt med de givna tidsramarna. Sara Eldén menar att forskningen riskerar att bli endimensionell om den inte tar med människors röster och respons på diskursen olika möjligheter till handlande, utan bara forskarens egna problematiserade röst.⁷¹ För att inte fastna i den fällan vill jag vara noga med att problematisera min egen röst och vara tydlig med att den är just min, och i förekommande fall har en viss normativ ståndpunkt. Med en normativ ståndpunkt menar jag att jag inte förhåller mig neutral till mitt material, eftersom jag inte tror att detta är vare sig möjligt eller önskvärt. Som tidigare nämnt innebär min poststrukturalistiska utgångspunkt att jag inte letar efter en objektiv sanning. Syftet med denna uppsats är inte att avslöja sanningen utan den är ett försök att visa vilka idéer och förgivettaganden som ligger till grund för de problemformuleringar och åtgärder som förespråkas i mitt material. För att inte fastna i en hållning där allt är relativt och varje ståndpunkt är lika bra som någon annan i brist på en objektiv sanning, vill jag understryka att jag tar ställning i min analys och att den ser ut som den gör just för att det är jag som har gjort den. Jag har gjort de urval, avväganden och avgränsningar som jag tycker gör en så bra analys som möjligt givet de begränsningar i tid och utrymme jag har haft i mitt arbete. Genom detta vill jag också tydliggöra att inte bara mitt urval utan även urvalet av teorier och bakgrundsfakta som har gjorts i VINN-materialet som jag kommer analysera har gjorts utifrån en viss vetenskapssyn, vilket får konsekvenser för hur det ser ut och vilka åtgärder som presenteras. Dessa skiljer sig åt från mina val av teori, vilket ger förutsättningar för en kritisk analys. Med min poststrukturalistiska utgångspunkt menar jag inte att den ena teoretiska förståelseramen ger en mer sann bild av verkligheten än den andra även om jag så klart föredrar min, vilket är anledningen till att jag valt den. Jag tycker att den ger ett mer insiktsfullt och givande sätt att teoretisera kring de fenomen jag undersöker i den här uppsatsen. Jag tror också att diskrepansen mellan dessa teoretiska utgångspunkter ger utrymme till spännande nya frågor och tankar och insikter om hur vi kan tänka om världen och människor samt vår kunskap om dem.

⁷¹ Eldén, 2005, 74

Analys

Jag kommer i analysdelen att besvara mina frågeställningar *Vad beskrivs som det problem som ska åtgärdas i kriminalvårdens programverksamhet VINN? Hur påverkar och begränsar de definitioner och lösningar som presenteras i materialet andra möjliga synsätt? och Hur görs kvinnliga fångar till en speciell kategori för specifik programverksamhet?*

Analysen disponeras enligt tematiska områden under rubriker jag kommit fram till genom en tematisering av det analyserade materialet. Inledningsvis kommer jag att hantera VINNs psykologiska teorier under rubriken *Pedagogiska teknologier*, sedan fortsätter jag med att analysera *VINN-programmet målsättning och syfte*. Efter det behandlar jag min ena delfrågeställning under rubriken *Kvinnliga fångar som kategori*. Sedan behandlar jag temat om individualisering under rubriken *Autonoma individer*. VINN-programmets epistemologiska utgångspunkter behandlas under rubriken *What works*, och slutligen sammanfattar jag min huvudsakliga frågeställning under rubriken *Problemrepresentation*. Under varje tema kommer jag koppla det analyserade materialet till mina teoretiska utgångspunkter.

Pedagogiska teknologier

Programverksamheten VINN bygger på teori hämtat från kognitiv psykologi och social kognitiv psykologi. Programmet använder sig av en viss förändringsmodell och har en människosyn hämtad från humanistiskt psykologi.⁷² Förändringsmodellen bygger på en kognitiv metod som går ut på att ändra sina tankemönster genom att gå igenom vissa steg. Deltagarna ska lyckas ändra sina liv genom att känna en känsla av sammanhang, få motivation till förändring och kunna hantera svårigheter i livet.⁷³ Detta ska åstadkommas genom att man i gruppen *skapar en allians* genom att skapa trygghet och tillit i gruppen och sedan *skapar insikt* hos de enskilda deltagarna genom kartläggning av deras problem, tankemönster och känslor, och sedan *förändring* vilket innebär problemlösning och nya tankemönster och tankesätt.⁷⁴

⁷²Manual A, s 29

⁷³Manual A, s 35

⁷⁴Manual A, s 34

Den pedagogiska teknologin som används bygger på grundantaganden om människor som rationella individer som genom tankearbete och insikt ska förändra sitt beteende.

Programledarna ska hjälpa deltagarna att nå dit genom att bekräfta valda delar av det deltagarna säger genom att summera vad de säger, lägga märke till och reflektera vidare på eventuellt tal om förändring.⁷⁵

Ett nyckelbegrepp i materialet är motivation. Innan någon antas till programmet intervjuas de individuellt för att se om de har motivation till förändringsarbete. Deltagarna ska stå för sina brott och själva se ett behov att arbeta för en förändring.⁷⁶ Kvinnorna som deltar i programmet ska vara öppna för förändring och vilja dela erfarenheter med andra kvinnor.⁷⁷ Motivation är både ett krav för att få vara med i VINN och ett verktyg för att komma vidare och är ett av programmets pedagogisk teknologier.

VINN-programmets målsättning och syfte

Målet med VINN är att motivera deltagarna så att de skall kunna genomföra positiva förändringar som hjälper dem till ett bättre liv med bättre livskvalitet. De skall kunna välja nya alternativ som kan ge ett liv utan kriminalitet. Förhoppningen är att de skall kunna förstå hur situationer och händelser påverkar varandra och att de får nya sociala färdigheter.⁷⁸

Att som en självständig individ kunna fatta beslut är centralt i VINNs målsättning. Ett liv utan kriminalitet är en fråga om val, och blir därmed något som står inom individens kontroll. Ett annat nyckelord i beskrivningarna av syftet med programmet är livskvalitet, vilket definieras så här:

Livskvalitet handlar om alla sidor med detta att leva ett bra liv. För de flesta är livskvalitet en subjektiv upplevelse av välbefinnande och tillfredsställelse. För vissa är det knutet till trygghet, frihet från fruktan, fysisk funktionsförmåga, god hälsa och att slippa smärta.

I ett större perspektiv anses det ofta att livskvalitet uppstår genom att man har tillgång till meningsfulla fritidsaktiviteter, boende, arbete och hälsa. I VINN läggs stor vikt vid att den enskilde deltagaren värderar och diskuterar vad som är god livskvalitet för henne själv.⁷⁹

Innebörden av livskvalitet, och därmed syftet med programmet, är något som deltagaren själv ska komma fram till vilket återigen understryker vikten av att lära sig göra självständiga val.

⁷⁵Manual A, s 62, Manual B, s 38

⁷⁶Manual A, s 95

⁷⁷Manual A s 9

⁷⁸Manial B s 12

⁷⁹Manual B, s 12

Kvinnorna bär själva ansvaret för att sätta upp en målsättning som de vill uppnå, dock inom vissa ramar, som att det såklart inte ska innebära kriminalitet. Livskvalitet är något subjektivt – alltså något som kan variera från person till person. Varje individ måste själv komma fram till vad som är just dennes idé om god livskvalitet, samt kunna diskutera och uttrycka detta för andra. Det är viktigt att kunna representera sig själv, sitt liv och sina ideal. Detta kan kopplas till Foucaults produktiva makt, styrningen sker genom att skapa ett ideal och något som ska begäras, i detta fall en autonom individ som begär livskvalitet. Detta samtidigt som kvinnor beskrivs som socialt orienterade och ska komma fram till sin egen definition av livskvalitet genom att diskutera med andra. Den liberala styrningsmentalitet som Rose beskriver har som mål att skapa goda medborgare, och detta sker just genom att de själva ska sätta upp egna målsättningar om vad ett gott liv innebär.⁸⁰

En annan viktig del av målsättningen är att kvinnorna genom insikter ska lära sig att tänka nytt och annorlunda och se nya lösningar på sina problem.

Syftet är att de på detta sätt ska kunna tänka att det finns en möjlighet till bättre livskvalitet och att det finns alternativa lösningar istället för drogmissbruk, våld och kriminalitet.⁸¹

I denna mening pekas också problemen ut: droger, våld och kriminalitet, samt lösningen: dessa problem ska undvikas genom ett annat sätt att tänka.⁸² Lösningen finns alltså inom individen själv och det är därmed individens eget ansvar att skapa sig ett bättre liv. Fången ska lära sig att förändra sig själv, och även lära sig att se på sig själv på ett visst sätt. Med Peterssons ord så blir fången själv fängelset och ska själv behandla och övervaka sig själv.⁸³ Här finns alltså en problemrepresentation som antyder att problemet med kriminalitet ligger inom individen, och därmed även lösningen.

Kvinnliga fångar som kategori

Kvinnors upplevelse av sig själva är i hög grad format genom anknytning till och i samspel med andra. Medan manliga dömda oftare tillbringar tiden på anstalt/ i fängelse för sig själv, så är kvinnliga intagna mer upptagna med att få stöd från omgivningen och i högre grad beroende av nätverket runt omkring sig. Kvinnorna engagerar sig också mer i sociala grupper för att få socialt stöd. Långtidsdömda kvinnor

⁸⁰ Rose, 1995b, s 50

⁸¹ Manual A, s 32

⁸² Manual A, s 40

⁸³ Petersson, 2003, s 156

utvecklar ofta djupa känslomässiga band till andra dömda kvinnor. Dessa kan vara av både intim karaktär och som ett vänskapsförhållande. Nätverken de skapar är på många sätt överlevnadsstrategier.⁸⁴

På flera ställen i manualen sägs att kvinnor har andra behov än män vilket motiverar en särskild programverksamhet för kvinnor. Framförallt framhålls att kvinnor har andra behov än män eftersom de bygger sin självkänsla genom sociala relationer och bekräftelse av andra. Därför anses samtalsformen passa extra bra som verktyg i programmet. Kvinnors utveckling sker genom anknytning, relationer och kontakt, i högre grad än mäns. Därför är det genom behandling som fokuserar på detta som det blir lättare för dem att komma tillbaka till samhället.⁸⁵ Kvinnor upplever även i högre grad psykisk stress under anstaltstiden på grund av isolering från vänner och familj. Beskrivningarna av kvinnor i materialet är generella, sällan skrivs om undantag eller variationer inom gruppen kvinnor. Exempelvis nämns lesbiska kvinnor en enda gång⁸⁶, under tema ”sexualitet och kärlek” och då ihopklumpat med det ”ohygieniska” användandet av sexleksaker.

Onani, lesbiska förhållanden och användning av sexuella hjälpmedel är ämnen som vissa intagna kan vilja diskutera. På anstalterna finns det restriktioner beträffande bruk av hjälpmedel pga hygieniska skäl, samtidigt förekommer de. Om relationer med andra intagna: de intagna kan vilja leva ut fantasier men också känna sig pressade. Det kan vara tabu.⁸⁷

Lesbiska relationer beskrivs som något en kvinna kanske kan fantisera om men i realiteten oftast inte är positiva upplevelser utan något man blir pressad till. Att kvinnorna skulle vara något annat än heterosexuella blir därmed något som inte är med i problemrepresentationen. Att synliggöra något är alltid att sätta något annat i skuggan. Genom att framhäva att lesbiska relationer är något avvikande och något som kvinnor kan känna sig pressade till osynliggörs andra erfarenheter och ingångar till att samtala om dem under gruppsamtalen. Relationer till andra kvinnor av icke-sexuell art som utvecklar kvinnornas sociala kompetens ses däremot som något positivt som programmet kan bidra till att öva kvinnorna i.

Kvinnor i sårbara positioner, som har missbruksproblem och som sitter i fängelse eller har en frivårdspåföljd, har ofta få nära relationer med andra kvinnor. Många har dåliga erfarenheter av att vara

⁸⁴ Manual B, s 31, tema: identitet - vem är jag

⁸⁵ Manual A, s 85

⁸⁶ Dock används i materialet genomgående formuleringen pojkvän/flickvän

⁸⁷ Manual B, s 132, tema sexualitet och kärlek.

öppna och berätta om sig själva (...) Deltagande i VINN kan bli en annan och god erfarenhet för kvinnorna.⁸⁸

Kvinnors upplevelse av sig själva är i högre grad än hos män utvecklad genom anknytning till andra.⁸⁹

En konsekvens av att kvinnorna beskrivs som mer relationellt inriktade är att deras välmående är beroende av deras relationer till andra. I materialet beskrivs hur en del av förändringsarbetet kvinnorna bör göra är att förbättra sina relationer till andra kvinnor som ett medel för att de ska få starkare självbild.⁹⁰ De ska alltså fortsätta att bygga sin egen självbild genom speglingar i andra. Kvinnor både beskrivs som relationellt inriktade och med ett behov av att utveckla denna sida. Samtidigt som kvinnor av naturen är mer intresserade av att utveckla sina relationer är det alltså något de måste lära sig och öva på.

Generellt beskrivs även kvinnorna som svaga, traumatiserade och i behov av hjälp och stöd.

Kvinnor som missbrukar droger är en traumatiserad grupp⁹¹

Många av kvinnorna som deltar i VINN har levt ett svårt liv som har präglats av avbrutna relationer eller att de på något annat sätt har blivit lämnade /övergivna.⁹²

I Thörns avhandling beskrivs hur hemlösa kvinnor utmålats som en extra utsatt och traumatiserad grupp jämfört med män i samma situation. Kvinnor i hemlöshet antas ha erfarenheter av övergrepp och en hård barndom.⁹³ I VINN framkommer en bild av kvinnor i fängelse som mer traumatiserade än män i fängelser, på grund av deras jobbiga erfarenheter, men också deras bristande förmåga att sätta gränser. Erfarenheter av sexuella relationer med män beskrivs som en del av det som traumatiserat kvinnorna. Det beskrivs att många kvinnor har erfarenhet av sexuella övergrepp, vilket är en del av förklaringen till att kvinnorna är svaga och utsatta. Detta är också anledningen till att en av programmets träffar har temat ”gränser” med målet att kvinnorna ska lära sig sätta gränser i sina relationer till andra, exempelvis män de har sexuella relationer med. Att sätta gränser i sina relationer är en av de sociala färdigheter som kvinnorna behöver öva sig i.

⁸⁸ Manual B, s 15

⁸⁹ Manual A, s 17

⁹⁰ Manual A, s 47

⁹¹ Manual B, s 113, tema: missbruk

⁹² Manual B, s 228

⁹³ Thörn, 2004, s 236

Som kvinna kan man ha ett nära förhållande och samtidigt ha rätten att bestämma över vad man vill dela med andra. När man sätter klara gränser för sig själv, kan en sund relation utvecklas till andra människor.⁹⁴

Att lära sig den sociala färdigheten att sätta gränser och utveckla sunda relationer är ett exempel på hur kvinnorna ska lära sig fatta beslut som förbättrar deras livskvalitet

Både kvinnor och män tycker om att vara tillsammans med kvinnor när det gäller känslomässig öppenhet och förtrolighet.⁹⁵

Det poängteras också uttryckligen på flera ställen att kvinnor och män är olika. Förutom att kvinnor har vissa specifika problematiker, som leder till vissa föredragna åtgärder som lösningar på dessa problem, är de också annorlunda än män vilket kan ställa till problem i vardagen.

Män och kvinnor bearbetar sorg olika vilket kan leda till missförstånd. Män genom att vara handlingskraftiga och kvinnor genom att samtala.⁹⁶

Män och kvinnor beskrivs som två skilda och olika kategorier med skilda problem. Kvinnor har andra behov, framförallt är de mer socialt orienterade och har mer sociala behov, och blir därför en relevant kategori för en särskilt programverksamhet. Synen på kvinnor som sociala med sociala behov påverkar programmets upplägg. I introduktionen till träffen med tema ”gränser” skrivs:

Temat (gränser) är centralt i VINN och speciellt anpassat till kvinnornas behov. Här involveras flera aspekter i deltagarnas liv, så att de får anledning att öka/utveckla sin sociala kompetens.⁹⁷

Kvinnor är alltså en relevant kategori för en särskilt programverksamhet genom att de har en speciell problematik samt för att kvinnor har sociala behov som med fördel kan utvecklas genom samtal och övningar i grupp.

Autonoma individer

Ett centralt tema i manualen är talet om vilja till förändring, självinsikt och självförbättring. Det finns en diskurs om att ta kontroll över sina tankar och handlingar och göra aktiva val som ska leda till förbättrad livskvalitet.

⁹⁴ Manual B, s 196

⁹⁵ Manual B, s 210

⁹⁶ Manual b s 150 tema sorg

⁹⁷ Manual B, s 195

Programledarna skall motivera och bidra till att bygga upp kvinnornas tilltro till egen förmåga så att de i större grad skall kunna förbättra, ”räta upp” och kompensera sina svagheter – t.ex. med att bemästra och kontrollera ett våldsbeteende, aggressionsutbrott eller missbruk.⁹⁸

Kontroll kopplas till agentskap, den som har kontroll över sitt beteende är bättre på att göra val som leder till bättre livskvalitet. Målsättningen är en självständig individ som har kontroll över sitt agerande. Problemet som ska åtgärdas blir då följaktligen individer som inte har kontroll och som inte är bra på att göra val.

Fokus är på motivation, mestrning (bemästring) och möjligheter hos kvinnorna, dvs det som ger trivsel och bättre livskvalitet.⁹⁹

Mestrning är ett norskt ord som används i manualen. Det definieras som att *bemästra* och tilltro sin egen förmåga att mobilisera motkraft, att uppleva kontroll och kunna påverka de faktorer som påverkar ens liv. Lyckad mestrning innebär god hälsa, god livskvalitet och trivsel. Mestrning är ett nyckelverktyg i manualens förändringsmodell där kvinnorna ska lära sig kontrollera sina tankar och sitt beteende. Mestrning kopplas ihop med begreppet ”self efficacy” vilket översätts som självkontroll, självförmåga eller ”en persons tilltro till den egna förmågan att hantera och ta kontroll i svåra situationer”.¹⁰⁰

Bemästringen är områdesspecifik dvs, att bemästring på ett område, t.ex. att man bemästrar sitt drogmissbruk, inte nödvändigtvis betyder kan överföras till bemästring inom andra områden i livet.¹⁰¹

Livet och dess problem delas enligt logiken i detta citat in i småbitar, isolerade enheter som ska bemästras för sig, istället för att se en helhet i problemen personen utsätts för. Detta kan också kopplas ihop med Foucaults teori om normalisering och disciplinering, genom en uppstyckning blir disciplineringen både mer effektiv och kopplas inte ihop med ett större sammanhang¹⁰². Att orsaker till en persons problem kan var komplexa och ligga utanför personen själv behandlas mycket översiktligt i materialet, fokus ligger på att bemästra problemen och sig själv, att stå emot och välja och sätta gränser. Följden av detta sätt att se på problem blir förutom att ansvaret handlar på den enskilda personen att det blir svårare att se helheten i ens egna problem. Samtidigt är KASAM, vilket står för *Känsla Av SAMhörighet*, ett

⁹⁸Manual A, s 38

⁹⁹Manual A, s 45

¹⁰⁰Manual A, s 48,

¹⁰¹Manual A, s 49

¹⁰² Foucault, 2003, s 171 ff

annat begrepp som används i VINN för att tydliggöra att det är viktigt att känna en känsla av sammanhang mellan olika områden i ens liv. Hur den ämnesspecifika bemästringen hänger ihop med denna känsla av sammanhang framgår inte.

I KASAM-tänket är det viktigt att fokusera på det positiva, på friskhetsfaktorer som påverkar välbefinnandet. Livet ska kännas begripligt och förklarligt, man ska förstå varför man reagerar på ett visst sätt i en viss situation och vad det kan få för följder. Livet ska också kännas hanterbart och meningsfullt, värt att investera kraft och engagemang i. För att uppnå denna känsla av sammanhang ska deltagarna identifiera sina allmänna motståndsresurser, egna resurser som de kan använda i sin förändringsprocess.¹⁰³

”Allmänna motståndsresurser” är de egenskaper hos en person, grupp eller miljö som kan främja ”coping” (mestring). God ekonomi, socialt nätverk och stark grad av tillhörighet, hög självkänsla, och religiös förankring är positiva motståndsresurser. Den enskildas resurser kommer att påverka hennes grundvärderingar vilket i sin tur leder till skilda förmågor att hantera händelser i livet.¹⁰⁴

Religion nämns som en bra egenskap som kan hjälpa till i förändringsprocessen, likställt med god ekonomi.

”Motstånd” är i detta sammanhang de krafter som skyddar och gör personen starkare mot stress. De som har en hel del motståndsresurser har även en hög grad av känsla av sammanhang. Personlig identitet och socialt stöd är de främsta motståndsresurserna. /.../ motsatsen till detta är enligt Antonovsky låg självbild, isolering, låg social ”klass/tillhörighet” och instabilitet. Dessa faktorer leder till negativa erfarenheter och som i sin tur leder till ett svagt KASAM.¹⁰⁵

Detta är det enda tillfället då klass (uttryckligen) nämns i materialet. Klass är en ytterst marginell del av problemrepresentationen.

Den autonoma individen som beskrivs som VINN-programmets medel och målsättning är ett symptom på en viss typ av styrningsmentalitet. Denna styrningsmentalitet är en del av den nyliberala politiken som hyllar valfrihet och ger den enskilde individen allt mer ansvar. Det skapar genom sin styrning självständiga, autonoma individer. Idealet är vuxna rationella personer som tar ansvar för sina handlingar. Förbättringsideologin bygger på sådana autonoma individer som är bärare av rättigheter och skyldigheter.

¹⁰³ Manual A, s 41 ff

¹⁰⁴ Manual A, s 45

¹⁰⁵ Manual A, s 46 (referens: Antonovsky 2000, hälsans mysterium)

What works

På Kriminalvårdens hemsida är alla olika programverksamheter kort beskrivna, alla beskrivningar innehåller en del som framhåller att programmen bygger på vetenskapligt bevisat effektiva metoder och att de kontinuerligt utvärderas.¹⁰⁶ Kriminalvården är alltså mån om att behandlingsverksamheterna presenteras på ett sätt som framhäver deras vetenskaplighet och effektivitet. I *Svensk kriminalvård* beskrivs att dagens preventionsforskning generellt förs enligt devisen ”what works” vilket innebär att den bygger på konkret formulerade mål och är utvärderingsbar. Dock sker utvärderingen av preventionsforskningen genom att utvärdera attitydförändringar och ökad social kompetens istället för att mäta återfall i brott som är kriminalvårdens uttalade målsättning.¹⁰⁷

I manualens teoretiska bakgrund beskrivs att VINN-programmet grundar sig på ”what works”- forskning.¹⁰⁸ Bacchi menar att “what’s the problem represented to be”- approachen utmanar ”what works”-approachen inom forskning och policy. Hon menar att det är viktigt att lyfta blicken och se på andra nivåer. Enligt Cox (i Bacchi) blir denna what works -approachen i sig konservativ eftersom föreställningen att det finns vissa isolerade problem som behöver lösas antyder att man menar att samhället i stort fungerar bra.¹⁰⁹ Deleuze (i Bacchi) menar att vi är slavar så länge vi inte själva kontrollerar problemen och inte deltar i hanteringen av problemen. Han menar att rätten till problemen är viktig för att bestämma vad som är ett problem och hur det ska förstås.¹¹⁰

Problemrepresentation

Min huvudsakliga forskningsfråga i denna uppsats handlar om hur problemet representeras i VINN. Om problemet är kriminalitet och lösningen en viss form av kriminalpreventiv verksamhet är det intressant att fråga sig hur kriminalvårdens syfte att verka brottspreventivt förhåller sig till VINNs syfte som är att stärka deltagarnas självkänsla och förmåga att fatta självständiga val. VINNs mål måste i detta perspektiv ses som ett delmål för att minska kriminaliteten, och logiken blir då att en person med bra självkänsla inte begår brott. Kriminaliteten görs till ett individuellt problem för varje människa, som genom mestrning, och coping ska förmå sig själv att sluta vara kriminell.

¹⁰⁶ Kriminalvårdens hemsida: Behandlingsprogram

¹⁰⁷ Andersson och Nilsson, 2009, s 194

¹⁰⁸ Manual A, s 18

¹⁰⁹ I Bacchi, 2009, s xvi

¹¹⁰ I Bacchi, s 2009, xvi

Om hon väljer andra handlingar än att stjäla, dvs att hon bemästrar och tar kontroll över sin egendomsbrottslighet (...) ¹¹¹

Kriminalitet beskrivs i detta citat som ett val, och därför kan kriminalitet undvikas genom att kriminella personer bli bättre på att göra självständiga val.

Rose skriver att den moderna psykologin och det nuvarande samhällsklimatets ideal är en människa som ska kunna fatta självständiga beslut och bära tyngden av frihet¹¹², VINNs målsättning att bli bättre på att göra val som leder till bättre livskvalitet stämmer väl överens med detta ideal.

¹¹¹Manual A, s 49

¹¹²Rose, 1999, s viii

Sammanfattning och avslutande diskussion

I detta avsnitt kommer jag först sammanfatta svaren på mina tre forskningsfrågor och sedan diskutera dessa i ett större perspektiv, samt hur man skulle kunna fortsätta utreda dessa frågeställningar.

- *Vad beskrivs som det problem som ska åtgärdas i kriminalvårdens programverksamhet VINN?*

Den problemformulering som jag har visat på i analysen representerar kriminalitet som något som handlar om individers val vilket får följden att kriminalitet ska åtgärdas genom att kriminella personer blir bättre på att göra självständiga val. Problemet som VINN ska åtgärda är att kvinnorna som ska genomgå programmet inte anses ha tillräcklig självkänsla och förmåga att kontrollera sig själva och sina handlingar. Lösningen på problemet blir därmed att ge kvinnorna behandling som ska förbättra deras självkänsla så att de ska kunna uppnå idealet om att vara autonoma individer. Problemet som VINN ska lösa beskrivs även som ett individuellt problem. Individerna ska lära sig att hantera frihet, eftersom det är vad idealet om autonoma subjekt föreskriver.

- *Hur påverkar och begränsar de definitioner och lösningar som presenteras i materialet andra möjliga synsätt?*

De lösningar och definitioner som presenteras begränsar andra sätt att se på kriminalitet, exempelvis att se kriminalitet som ett samhällsproblem på en strukturell ekonomisk och social nivå. Den problemformulering som presenteras ger inte utrymme för strukturella förklaringsmodeller vilket leder till att kriminalitet reduceras till ett individuellt problem. Detta individuella problem kan undvikas genom starkare självkänsla och förmåga att göra självständiga val. Sammanfattningsvis representeras problemet med kriminalitet i VINN på ett förenklat och individualistiskt sätt. Detta hänger ihop med att VINN är baserat på individorienterad psykologisk teori. Programmets metod och åtgärder är logiska i en kontext av den moderna psykologin och "What works"-paradigmet.

- *Hur görs kvinnliga fångar till en speciell kategori för specifik programverksamhet?*

Kvinnor görs till en specifik kategori med en egen problematik som ges en speciell föredragen lösning. Kategorin kvinnor beskrivs på ett icke-problematiserande och därmed konserverande sätt. Kvinnorollen är begränsad och utesluter andra sätt att vara som kvinna. Att tala är att handla, hur man beskriver och benämner något får konsekvenser, därför bidrar beskrivandet av kvinnor som svaga, traumatiserade och relationsberoende till att reproducera denna syn. När människor kategoriseras på detta sätt blir det svårare att uppfatta sig själv på ett annat sätt. Kvinnor beskrivs dessutom som per definition annorlunda än män, därmed anknyts till en rad kulturellt och historiskt skapade föreställningar om hur kvinnor kan och bör vara. Varför kvinnor och män skulle ha olika problematiker som lett dem till fängelse tas inte upp vilket leder till att idén om könsskillnader oproblematiserat reproduceras. Skillnadstänket och behovet av kategoriseringar står kvar som en självklar utgångspunkt för en viss sorts behandling.

Genom min analys pekar jag på att problemet och lösningen placeras hos individen, istället för på en annan, strukturell nivå. Enligt Rose har psykologin idag en hög status som förklaringsmodell till samhällsproblem vilket leder till individorienterade lösningar.¹¹³ Psykologin som vetenskap har bidragit till att forma den politiska makten och skapa dess epistemologi och därmed det sätt problem representeras.

Individen som ska reformeras är en individ som omfattas av det som Davis benämner förbättringsideologi. Förbättringsideologierna har förändrats genom historien och ser olika ut för män och kvinnor. Men dessa förbättringsideologier är hela tiden beroende av ett subjekt som besitter rättigheter och skyldigheter.¹¹⁴ Det autonoma subjektet som är idealet i ett liberalt samhälle är just ett sådant subjekt, rättigheter och skyldigheter är en av grundpelarna i ett liberalt samhällsbygge.

Programverksamheten har mycket gemensamt med det som Andersson och Nilsson beskriver som behandlingstanken och en socialpolitisk tanke där avvikelser är en brist hos individen som kan botas genom uppfostring med målet att återanpassa och resocialisera.¹¹⁵ I Foucaults historieskrivning beskrivs hur brottslingen i och med att fängelsemodellen lanseras kategoriseras som en onormal person i behov av behandling.¹¹⁶ Det vårdande hos

¹¹³ Rose, 1999, s viii

¹¹⁴ Davis, 2003, s 69 ff

¹¹⁵ Andersson och Nilsson, 2009, s 19

¹¹⁶ Foucault, 2003, s 104

Kriminalvården består i att åtgärda detta behov genom att behandla dessa avvikelser. Om kriminalitet är något som finns inom individen, något sjukdomsliknande som kan botas genom terapeutisk verksamhet som den i VINN, blir detta en logisk förklaring. Men om kriminalitet ses som ett symptom på ett bristande samhälle blir det ett orimligt skuldbeläggande av individen. Individorienteringen innebär att kvinnorna ses som problemet, målet är att de ska lära sig hantera samhället bättre, inte att samhället ska förändras.

Genom att kriminalitet görs till ett individuellt problem blir det också ett särproblem. Avskiljande av ett visst problem från den övriga politiken leder i sig till att vi inte ser det i ett större sammanhang. Föreställningen att det finns vissa isolerade problem som måste lösas antyder att samhället i stort fungerar bra vilket leder till en konservativ syn på samhället.¹¹⁷ Genom att vi lär oss att se kriminalitet som just ett individuellt problem som ska lösas genom behandling, förväntar vi oss också att lösningen ska finnas där.

I ”What’s the problem represented to be”- metoden ingår som ett led att fråga sig hur denna version av problemet har kommit till, blivit utbredd och hur den upprätthålls. Jag har inte plats eller material nog att besvara den frågan på det sätt som den förtjänar men ska ändå diskutera den kort. Enligt Rose bygger den individorienterade psykologin på ett allt mer individorienterat samhällsklimat, där nyliberalismens har en dominans över tankeverksamheten och problemförklaringar i politiken.¹¹⁸ Även Andersson och Nilsson relaterar den nuvarande kriminalpolitiken till det nyliberala paradigmet där ledordet är valfrihet.¹¹⁹ Det är politikens uppgift att skapa denna valfrihet, men det krävs också subjekt som kan utnyttja denna frihet.¹²⁰ Jag ser VINN som en del av en större trend att reproducera dessa subjekt som en idealbild för människan. Andra frågor som hade varit intressanta att gå vidare med, hämtade från Bacchis metod, är vem kommer att dra fördel av denna representation av problemet, samt vad som inte problematiseras i denna representation. Dessa frågor lämnar jag dock till läsaren att filosofera vidare kring och en annan studie att utreda närmare.

¹¹⁷Bacchi, 2009, s xvi

¹¹⁸Rose, 1999, s viii ff

¹¹⁹Andersson och Nilsson, 2009, s 153

¹²⁰Rose, 1999, s viii ff

Referenser

Litteratur

- Andersson, Robert & Nilsson, Roddy (2009). *Svensk kriminalpolitik*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Bacchi, Carol Lee (1999). *Women, policy and politics: the construction of policy problems*. London: SAGE
- Bacchi, Carol Lee (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?*. Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson
- Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv
- Lindberg, Odd (2005). *Kvinnorna på Hinseberg: en studie av kvinnors villkor i fängelse*. Norrköping: Kriminalvårdsstyr.
- Petersson, Kenneth (2003). *Fängelset och den liberala fantasin* [Elektronisk resurs] : en studie om rekonstruktionen av det moraliska subjektet inom svensk kriminalvård. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen. Tillgänglig på Internet: <http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/rapport10.pdf>
- Rose, Nikolas (1999). *Governing the soul: the shaping of the private self*. 2. ed. London: Free Association Books
- Tollin, Katharina (2011). *Sida vid sida: en studie av jämställdhetspolitikens genealogi 1971-2006*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2011
- Thörn, Catharina (2004). *Kvinnans plats(er): bilder av hemlöshet*. Diss. Göteborg : Univ., 2004
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Artiklar:

- Elden, Sara, (2005) ”Att fånga eller bli fångad i diskursen? Om diskursanalys och emancipatorisk feministiskt metodologi”, i Lundqvist, Åsa, Davies, Karen & Mulinari, Diana (red.) *Att utmana vetandets gränser*, 1. uppl. Malmö: Liber

- Hindness, Barry (1995) ”Liberalism, socialism och demokrati: variationer på temat politisk styrning” I Hultqvist, Kenneth & Petersson, Kenneth (red.) (1995). *Foucault: namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik : texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*. Stockholm: HLS
- Molina, Irene (2000) ”Fängslade kategorier eller våldets geografi”. I Gren, Martin, Hallin, Per-Olof & Molina, Irene (red.) *Kulturens plats – maktens rum*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposium
- Rose, Nikolas (1995 a) ”Psykologens blick” I Hultqvist, Kenneth & Petersson, Kenneth (red.) (1995). *Foucault: namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik : texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*. Stockholm: HLS
- Rose, Nikolas (1995 b) ”Politisk styrning, auktoritet och expertis i den avancerade liberalismen” I Hultqvist, Kenneth & Petersson, Kenneth (red.) (1995). *Foucault: namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik : texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*. Stockholm: HLS
- Jalakas, Anna, (2012) ”Vinnutbildningen klar, en milstolpe att fira” i *Runt i Krim* nr 4 2012

Internetkällor

Kriminalvårdens hemsida:

- Kvinnor i fängelse
Tillgänglig: <http://www.kvv.se/sv/Fangelse/Kvinnor-i-fangelse/> (2013-01-02)
- Vision och värdegrundsdokument *Bättre ut*
Tillgänglig: <http://www.kvv.se/Om-Kriminalvarden/Vision/> (2013-01-02)
- Behandlingsprogram
Tillgänglig: <http://www.kvv.se/sv/Fangelse/Arbete-klientutbildning-och-behandling/Behandlingsprogram/> (2013-01-02)
- Arbete, klientutbildning och behandling

Tillgänglig: <http://www.kvv.se/sv/Fangelse/Arbete-klientutbildning-och-behandling/> (2013-01-02)

- Behandlingsprogram: VINN

Tillgänglig: http://www.kvv.se/upload/Informationsmaterial/VINN_1003.pdf (2013-01-02)